

BİBLİYOGRAFYA :

Vedat Günyol, *Çalakaalem*, İstanbul 1977, s. 68-71, 311-320; Zeki Arıkan, *Kırkın Kapisındaki Genç: Prof. Orhan Burian (1914-1953)*, İzmir 2002; *Ölümünün 50. Yıldönümünde Prof. Orhan Burian Sempozyumu (5-6 Mayıs 2003): In Memoriam Prof. Orhan Burian* (haz. Zeki Arıkan), İzmir 2004; *Üfuklar*, Orhan Burian (1914-1953) hatıra sayısı, sy. 15-16, İstanbul 1953, tür.yer.; Sami N. Özerdim, "Prof. Orhan Burian Bibliyografyası", *DTCFD*, XVI/3-4 (1958), s. 83-95; "Orhan Burian-Fotobiyografi" (haz. Mustafa Alp Dağıstanlı), *Gergedan: Yeryüzü Kültür Dergisi*, sy. 16, İstanbul 1988, s. 163-181.

ZEKİ ARIKAN

BURNÂZ

(برناز)

Ebü'l-Abbâs Ahmed
b. Mustafâ b. Muhammed
b. Mustafâ Kara Hoca et-Tûnisî
(ö. 1138/1726)

Türk asıllı Tunuslu Hanefî âlimi.

11 Cemâziyelâhîr 1074 (10 Ocak 1664) tarihinde Tunus'ta doğdu. Burnâz lakabı Türkçe "burnu uzun" tabirinden gelir. Tunus şehrinin kuzeyinde Akdeniz kıyısındaki Halkulvâdî kasabasının Koca Sinan Paşa tarafından 1574'te İspanyollar'ın elinden alınması sırasında Osmanlı askerleri içinde bulunan büyük dedesi Kara Hoca lakaplı Mustafa Burnâz dinî ve siyasî kimliğiyle tanınmış bir aileye mensuptu. Kendisinden sonra ahfâdî da Kara Hoca lakabıyla anılan Mustafa Burnâz evlenip Tunus'a yerleşmiş, vefatına kadar Sîdî Ali b. Ziyâd Zâviyesi'nde imamlık yapmıştır. Oğlu Muhammed Burnâz da ilmiye mesleğine intisap ederek Yûsuf Dayî, Kasba ve Muhammed Paşa camilerinde imam ve hatiplik, Sîdî Ali b. Ziyâd Zâviyesi ve Şemmâiyye Medresesi'nde müderrislik yapmış, ayrıca kadılık makamına getirilmiştir. Hüseyin Hoca onun Tunus'tan yaya olarak hacca gidip geldiğini ve şehirde ilk Hanefî kadısı olduğunu kaydeder. Büyük nüfuz ve servete sahip olan Muhammed Burnâz, Hammûde Paşa'nın 1666'da ölümü üzerine beylerle Tunus dayısı arasında meydana gelen mücadelede oğlu Mustafa ile birlikte II. Murad Bey'e karşı Tunus Dayısı Hacı Laz Ali ve Muhammed Ağa'nın yanında yer almış, ancak Murad Bey mücadeleden galip çıkınca (1084/1673) her ikisini de öldürtmüş, mallarına el koydurmuştur.

Küçük yaştan itibaren ilme yönelen Ahmed Burnâz dedesinin ders halkalarına katıldı ve ondan hadis okudu. Daha sonra Tunus'ta ve 1093'te (1682) çıktığı hac yolculuğu sırasında Kahire ve Mekke'de, Tatar Bey'in ulemâya yönelik baskıları yüzünden

1107'de (1695) gittiği Annâbe, Kosantîne, Cezayir ve Zevâve'de önde gelen âlimlerden ders aldı. Çok sayıda hocası arasında Mustafa b. Abdülkerîm, Ahmed Azzûz, Saîd eş-Şerîf, Muhammed b. Mahecûbe, Muhammed Fütâte, Ebü'l-Hasan Ali es-Sûfî, Ramazan b. Mustafa el-Annâbî, Muhammed b. Saîd Kaddûre, Ahmed b. Abdülazîm ez-Zevâvî, Abdülkâdir b. Zeyd el-Cibâlî anılabilir. Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, Abdülbâkî ez-Zürkânî, İbrahim b. Mer'î eş-Şübrahîfî, Halîl b. İbrâhim el-Lekânî ve Hasan b. Hasan eş-Şürûnbülâlî de Kahire'de ders aldığı diğer bazı âlimlerdir. Ahmed Burnâz tahsilini tamamladıktan sonra Tunus'a dönüp Şemmâiyye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Ardından hocası Muhammed b. Mahecûbe'nin nâibi sıfatıyla Yûsuf Dayî Medresesi'nde müderrislik, Mahrez b. Halef Tûrbesi karşısındaki camide cuma hatipliği yaptı (1697-1704). Daha sonra Yûsufiyye Medresesi'nde niyâbeten ve Unukiyye Medresesi'nde asaleten müderris olarak ders verdi. Ardından Zeytûne Camii'nde ve Tunus Beyi Hüseyin b. Ali'nin yaptırdığı el-Câmiu'l-cedîd Medresesi'nde müderrislik görevine getirildi. Burnâz tasavvufa meyilli bir âlimdi. Talebeleri arasında Yûsuf Durgûs (Turgut) b. Abdülkebîr el-Hafîd, Muhammed Şelebî, Muhammed el-Harekâfî ed-Darîr, Molla Bekir, Muhammed Karabatak, Abdullah Hüseyin b. Receb Ceneviz ve iki meşhur tarihçi Hüseyin Hoca ile Muhammed el-Vezîr es-Serrâc yer alır.

Babası ve dedesinin âkıbeti, Ahmed Burnâz'ı uzun zaman siyasî faaliyetlerden uzak durmaya ve yöneticilerle iyi geçinmeye yöneltti. Ancak muhtemelen Tunus beyinin veziri ve resmî tarihçisi olan Hüseyin Hoca ile Divân-ı İnşâ reisi olan tarihçi Vezîr es-Serrâc vasıtasıyla ölümünden bir yıl önce, Hüseyinîler hânedanının kurucusu Hüseyin Paşa'nın (Hüseyin b. Ali) oğlu Muhammed'i yeğeni eski veliaht Ali Paşa yerine veliaht tayin etmesi üzerine kendisi için bir kaside yazdı (bk. Hüseyin Hoca, s. 164; Muhammed en-Neyfer – Ali en-Neyfer, I, 508). Ahmed Burnâz 17 Zilkade 1138 (17 Temmuz 1726) tarihinde vefat etti. Hüseyin Hoca'nın verdiği bu bilgiye karşılık, Muhammed es-Sagîr b. Yûsuf el-Bâcî'nin *el-Meşra'u'l-melekî fi saltanatı evlâdî 'Alî Türkî* adlı eserine dayanarak Muhammed Mahfûz ve ondan naklen Abdülvehhâb b. Mansûr, amcası Hüseyin Paşa'ya karşı isyan edip yönetimi ele geçiren Ali Paşa tarafından hapse atıldığını ve uzun bir sürenin ardından 18 Zilkade 1138 (18 Temmuz 1726) tarihinde hapiste boğularak öldürüldüğünü kaydeder. Ancak anılan eser

Ali Paşa'nın Burnâz'ın oğlunu hapse attığı ve uzun müddet hapiste tuttuktan sonra boğdurarak öldürdüğü yazılmakta, Ahmed Abdüsselâm da bu kaynağa atıfla aynı bilgiyi vermektedir (Muhammed es-Sagîr, III, 19; *Les historiens*, s. 186). Ali Paşa'nın, amcası Hüseyin Paşa'yı 1735'te yenilgiye uğratarak Tunus'un yönetimini ele geçirmesi de bu son bilgiyi teyit etmektedir. Ali Paşa'nın sadece Burnâz'ın ahfadına karşı değil kendisine karşı amcasının yanında yer alan birçok kimseye aynı şekilde davrandığı kaydedilir.

Eserleri. 1. *İ'lamü'l-a'yan bi-tahfifâtî's-şer' 'ani'l-'abîd ve's-şıbyân*. Bazı hocaların talebelerine ve köle sahiplerinin kölelerine karşı sert uygulamaları üzerine kâlemler alınmıştır. Ağırlıklı olarak çocukların hakları ve eğitimlerinin ele alındığı eserde köleler, öksüz ve yoksullar hakkında dinî ve hukukî ölçülerin gözetilmesi, kendilerine özel ilgi gösterilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Eserin bazı yazma nüshaları günümüze ulaşmıştır (Tunus Millî Ktp., nr. 3885, 4569, 6242; Zeytûne Camii Ktp., nr. 1864/22). 2. *eş-Şühûb'ul-muḥriḳa li-men idde'a'l-ictihâde levla inḳiṭâ'uhû min ehli'l-maḥraḳa* (nşr. Tâhir el-Ma'mûrî, Beyrut 1990). "Şihâb" adı verilen 160 bölümden meydana gelen eserde (basılı metinde 152 başlık vardır) müellife karşı son derece kötü davranan muanız bir Hanefî fakihinin ictihad, dil, mûsiki, zikir meclisleri, ilmî münazaralar, adalet, iyi yöneticinin nitelikleri, tılsımlar ve yıldızlarla ilişkileri, velâyet, nübüvvet, gaybet, dedikodu, öğrenim ve öğretim, müctehidlerin tabakaları, devlet başkanlığının şartları gibi konularla ilgili itham ve iddialarına yönelik cevaplarını içerir. Hasımının aksine ictihadın sona ermediğini belirten müellif eserinde tarihe de geniş yer ayırmış, bu çerçevede peygamberler ve halifeler, Osmanlı hükümdarları, Tunus-Cezayir çatışması, Murâdî beyleri, bazı Zeytûne âlimlerinin ve keramet sahibi şeyhlerin biyografileri, Zeytûne Camii tarihi, Doğu ve Batı İslâm dünyasından bazı ülke ve bölgelerle ilgili bilgi vermiştir. Bundan dolayı eser bilhassa XVII. yüzyıl Tunus beyleri ve dayıları, Hüseyinîler Devleti'nin doğuşu konusunda içerdiği kıymetli mâlûmat yanında talebeleri Hüseyin Hoca'nın *Zeylû Beşâ'iri ehli'l-îmân*'ı ile kendisine kırk iki atfın yer aldığı Vezîr es-Serrâc'ın *el-Hulelû's-sündüsiyye*'sinin önemli kaynakları arasında yer alır (muhtevası için ayrıca bk. Abdessellem, s. 187-192). 3. *Tezyinü'l-ğurre bi-meḥâsinî'd-Dürre*. İbnü'l-Cezerî'nin *ed-Dürretü'l-muḍiyye fi kırâ'âtî'l-e'immeti's-selâseti'l-merziyye* adlı eserinin şerhidir (Tunus Millî Ktp.,

nr. 14397; Mescid-i Nebvî Ktp., nr. 211/6).
4. Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Menâr. İbn Melek'in eseri üzerine yazılmıştır (Tunus Millî Ktp., nr. 4411). Ahmed Burnâz'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Risâletü İsbâgati'l-ğuşa bi'l-hamr*, *Şerh 'alâ Kitâbi'l-Muhammediyye* (Yazıcıoğlu Mehmed'in meşhur eserinin şerhidir), *Havâşî 'ale'l-Murâdî* (İbn Ümmü Kâsım en-Nahvî diye bilinen Hasan b. Kâsım el-Murâdî'nin *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik*'i üzerine kaleme alınmıştır), *Nikât 'ale'l-Hazreciyye fi'l-mesâ'ili'l-arûziyye*, *Nübze 'alâ Maqâmâtî'l-Harîrî*, *Şerhu's-Şâfiyye fi's-şarf*, *Şerhu Şahîhi'l-Buhârî* (bazı bölümler), *Bâ'iyye fi aşhâbi Ebi'l-Hasan eş-Şâzelî el-erba'in* (236 beyitlik bir manzumedir), *Nübze min Hâşiyyeti'l-Cârberdî 'alâ Şerhi's-Şâfiyye fi's-şarf*.

BİBLİYOGRAFYA :

Burnâz, eş-Şühûbû'l-muhrika li-men idde'a'l-ictihâde levâ inkîşâ'uhû min ehli'l-mahrağa (nşr. Tâhir el-Ma'mûrî), Beyrut 1990, neşredenin girişi, s. 5-37; Hüseyin Hoca, *Zeylû Beş'iri ehli'l-imân bi-fütûhâti Âli 'Osmân* (nşr. Tâhir el-Ma'mûrî), Libya-Tunus, ts. (ed-Dârü'l-Arabiyye li'l-kitâb), s. 164, 172-174, 230-234, ayrıca bk. İndeks; *el-Hulelû's-sündüsiyye*, I, 221, 563, 831; II, 400-401, 571, 702; III, 153, 296, 354; ayrıca bk. İndeks; Muhammed es-Sagîr b. Yûsuf, *el-Meşra'u'l-melekî fi saltanatı evlâdi 'Alî Türkî* (nşr. Ahmed et-Tavîlî), Tunus 2009, III, 19; Muhammed Bayram es-Sânî, *Şerhu's-Şeyh Bayram eş-Sânî 'alâ nazmihî fi'l-müftûne'l-Hanefiyye bi-Tûnis* (nşr. Muhammed ez-Zâhî), Beyrut 1999, s. 68-69, 80, 81; Ahmed Abdesslem, *Les historiens tunisiens*, Tunis 1973, s. 50, 183-192, 221, 231, ayrıca bk. İndeks; Tâhir el-Ma'mûrî, *Câmî'u'z-Zeytûne ve medârisü'l-ilm fi'l-ahdeyni'l-Hafşî ve'l-Türkî*, Trablus 1980, s. 92, 93; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, I, 122-126; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 103, 257; Muhammed b. Hoca, *Târîhu me'âlimi'l-tevhîd fi'l-kadîm ve fi'l-cedîd* (nşr. Hammâdî es-Sâhilî - Cîlânî b. Yahyâ), Beyrut 1985, s. 134, 311; Muhammed Bûzîne, *Meşâhîr-ü't-Tûnisiyyîn*, Tunus 1992, s. 86; Muhammed en-Neyfer - Ali en-Neyfer, *'Uvânü'l-erib 'ammâ neşe'e bi'l-bilâdi't-Tûnisiyye min 'âlimin edib*, Beyrut 1996, I, 507-508; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-'Arabî*, Rabat 1419/1998, VI, 223-226; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Fıkıh ve usûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1420/1999, I, 577; Ahmed et-Tavîlî, *Târîhu medîneti Tûnis eş-şekâfi ve'l-hadârî*, Tunus 2002, s. 113-114; Kerrây el-Kusantîni, "Burnâz, el-Hâc Ahmed b. Muştâfâ", *Mv.AU*, III, 364-370.

AHMET ÖZEL

BÜTİ

(البوطي)

Muhammed Saîd Ramazân el-Bütî
 (1929-2013)

Suriyeli ilim ve fikir adamı.

Şırnak'ın Cizre ilçesine bağlı Yağmurkuyusu (Cêleka) köyünde doğdu. Doğduğu yer

Bûtî

Botan bölgesinde bulunduğundan ailesi Bûtî nisbesiyle tanınmıştır. Kürt kökenli olan babası Molla Ramazan âlim ve sûfî kimliğiyle meşhurdur. Bûtî ailesi 1934'te Şam'a göç etti. Muhammed Saîd öğrenim hayatına Şam'daki özel bir okulda başladı. On bir yaşında Hasan Habenneke el-Meydânî ile onun öğrencisi Mahmûd el-Mardîni'den Kur'an ve siyer dersleri aldı. Ardından tefsir, mantık, hitabet ve fıkıh usulü tahsil etti. 1953-1955 yıllarında Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde lisans eğitimini tamamladı ve aynı üniversitenin Arap Dili Fakültesi'nde bir yıl süreyle pedagojik formasyon eğitimi aldı. 1958-1960 yıllarında öğretmenlik yaptı. 1960'ın sonlarında Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ne asistan oldu. 1961'de doktora öğrenimi için gönderildiği Ezher Üniversitesi'nde 1965'te *Đavâbi'ü'l-maşlahâ fi's-şer'ati'l-İslâmiyye* başlıklı teziyle doktor unvanını aldı. Tekrar Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde çalışmaya başladı. 1970'te doçent, 1975'te profesör oldu, dekanlık dahil çeşitli idarî görevler üstlendi.

Şeriat Fakültesi'ndeki derslerinin yanında Şam'da İmân Camii ve Emevî Camii gibi yerlerde halka açık dersler veren Bûtî, 1993'te emekliye ayrıldıktan sonra da camii dersleriyle üniversitedeki derslerini vefatına kadar sürdürdü. Ayrıca Şam Âlimler Birliği başkanlığı ve Ürdün Âl-i beyt Müessesesi ile Âl-i beyt Üniversitesi'ne danışmanlık yaptı. Ürdün Kraliyet Akademisi İslâm Medeniyeti Araştırmaları Merkezi, İslâmî Finans Kurumlarını Denetleme ve Muhasebe Teşkilâtı, İngiltere'de Oxford Academy İdare Meclisi, Fransa'da İslâm Nuru Cemiyeti, Ebûzabî'de Taba Müessesesi Yüksek İstişare Kurulu, Şam İslâm Bankası Hukukî Denetim Kurulu gibi oluşumlarda görev aldı. Pek çok ulusal ve uluslararası ilmi toplantıya katıldı. 2004 yılında ulusal arası Dübey (Dubâi) Kur'an'a Hizmet Kurulu tarafından örnek İslâm âlimi ödülüne lâyık görüldü.

Bûtî, ilmî hayatının temelini lise yıllarındaki asıl hocası olarak bahsettiği babasından okuduğu İslâm akaidi, siyer, Arap dili grameri ve belâgatı, mantık ve fıkıh usulü alanlarına dair kitapların oluşturduğunu söyler (*Hâzâ vâlidî*, s. 57, 60). 1961'de eline geçen Türkçe otobiyografisiyle Saîd Nursi'yi tanıma fırsatı buldu. Nursi'nin ilmî ve fikrî şahsiyeti Bûtî'de derin bir saygı ve hayranlık hissi uyandırdı. Saîd Nursi'yi Arap âlemine tanıtmak amacıyla söz konusu otobiyografiyi özet halinde Arapça'ya tercüme etti. O tarihlerde Şam'da yayımlanan *Hâdâretü'l-İslâm* dergisinde bir makale serisi halinde neşrettiği bu tercümeyi *Mine'l-fikr ve'l-kalb* (Dimaşk 1966) adlı eserinin sonuna da ekledi. Hayatının ilerleyen dönemlerinde ilgisini çeken şahsiyetlerin biyografilerini kaydettiği *Şahşîyyât istevkafetnî*'de Saîd Nursi'ye de özel bir yer ayırdı (s. 157-175).

En şiddetlisi Şubat 1982'deki Hama katliamı olmak üzere Suriye'de 1970'lerin sonlarından itibaren İhvan-ı Müslimîn ile Baas rejimi arasında sayısız iç çatışma yaşanırken halk nazarında saygın bir âlim olan Bûtî her defasında Hâfız Esed yönetimini destekledi. Aslında Bûtî, yirmili yaşlarında iken yakından tanıyıp ideallerini öğrendiği İhvan-ı Müslimîn'in bazı hedeflerine önceleri sempati duysa da (*Hâzâ vâlidî*, s. 127; ayrıca bk. Christmann, sy. 2 [2004], s. 133, 135) sonraları bu teşkilâtın bazı uzantıları tarafından Nusayrîler'e, hükümet ve Baas Partisi bürolarına, polis istasyonlarına ve askerî birliklere saldırılar düzenlenince açık bir şekilde rejimden yana tavır aldı. Özellikle 16 Haziran 1979'da Halep Topçu Okulu'nda onlarca Alevî askerin vurularak öldürülmesi Bûtî'nin hayatında önemli bir dönüm noktası teşkil etti. Olayın ardından Bûtî, Enformasyon Bakanlığı'nın isteği üzerine ve babasının yönlendirmesiyle bir televizyon programında bu eylemin meşrû olmadığını açıkladı (*Hâzâ vâlidî*, s. 140). 1980'lerin ortalarında İslâmî yayınlara uygulanan sıkı sansürün ve kamu kurumlarında çalışan kadınların örtülerine yönelik yasağın kaldırılması, medya programlarının İslâmî ve ahlâkî kurallara göre yeniden düzenlenmesi gibi iyileştirmelerden dolayı Hâfız Esed'e bir televizyon programında teşekkür etti (a.g.e., s. 140-142). Sonraki tarihlerde yine Esed'in teklifiyle Suriye televizyonunda yaptığı söyleşilerde son derece tedbirli ve diplomatik bir dil kullanmasıyla dikkati çekti. 2000 yılında Hâfız Esed'in cenaze namazını kıldırarak Bûtî, mevcut otoriteden yana tavrını yeni lider Beşşâr